

УДК 7.04

ХУДОЖНЄ ТКАЦТВО ЯК РІЗНОВИД ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА. ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ КРОЛЕВЕЦЬКОГО ТКАЦТВА

Павлова А.О.

Київський університет імені Бориса Грінченка

Розглядається розвиток декоративно-прикладного мистецтва, особливості в певних періодах історії його зародження, а саме характерні особливості кролевецького ткацтва. В статті аналізується історія зародження та становлення художнього ткацтва.

Ключові слова: декоративно-прикладне мистецтво, художнє ткацтво, орнамент, символ, стилізація.

Постановка проблеми. Широковідомий вид декоративно-прикладного мистецтва – художнє ткацтво. Що ж таке художнє ткацтво? Це одне з найдавніших елементів предметно-духовного світу особи та національної культури України. Дане ремесло сповнене орнаментальними, колористичними видами та технічними прийомами виготовлення тканин [7, с. 512].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не зважаючи на те, що декоративно-прикладне мистецтво є найбільш близьким для українців та художнє ткацтво мало досліджене у мистецтві. Проблематиці Кролевецького ткацтва присвячені окремі аспекти в роботах етнографа й колекціонера І.М. Гончара, мистецтвознавця О. Гриценка.

Стилізація та оригінальна манера виконання ткацьких виробів притаманна А. Іваницькій, П. Бідному, Л. Ринди, В. Євтихію та І. Євтихію. Використовував традиційну техніку перебору з ремізно-човниковим ткацтвом Г. Шабельник, Н. Паталах, М. Доценко, О. Гавруш, І. Дудар. В публікаціях К. Демчика, І. Кляпетури, К. Гончара широко досліджена етнографічність декоративно-прикладного мистецтва. Основні факти і відомості про художнє ткацтво у творчості сучасних художників можна простежити у статті Гани Винтоняк [2, с. 12].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Народне декоративно-прикладне мистецтво стало об'єктом різних публікацій та досліджень. Проте слід зазначити, що тема саме художнє ткацтво не отримало належного висвітлення в публікаціях закордонних дослідників.

Мета статті – дослідити розвиток декоративно-прикладного мистецтва, особливості в певних періодах історії його зародження, а саме характерні особливості кролевецького ткацтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як же сформувалось декоративно-прикладне мистецтво? Декоративно-прикладне мистецтво створено з початку розвитку духовної та культурної сутності людини, оскільки бажання оздоблювати повсякденний посуд, одяг, перетворилася у вміння прикрашати навколишнє середовище. Тому це поступово сформулювало локальні відмінності етнографічних груп, своєрідну культуру та свідомість української нації.

Народне декоративно-прикладне мистецтво сповнене багатогранним талантом, досвідом, естетичними вподобаннями та традиціями. Міцними вузлами скріплена магічно-обрядова й господарська діяльність особистості. Тож, у період розквіту скіфської культури неабиякого злету

отримало художнє ткацтво. Матеріали поховань з курганів Чортомлик та Куль-Оба підкріплюють факти – скіфські господині приділяли увагу даному ремеслу. Заможні застосовували грецький веретень з кістяним набором, бідні – дерев'яний з глиняним чи свинцевим пряслом.

Оскільки процес еволюції суспільства та набуття культур доповнювалися удосконаленням ткацьких знарядь та технології виготовлення, у регіонах України археологами знайдені різні пам'ятки ткацького виробництва. У розкопках с. Райки на Житомирщині знайдені клубки вовняної пряжі, лляні нитки, рештки насіння конопель, залишки грубих конопляних мішків, фрагменти тканин, дерев'яне і кістяне мотовило для змотування ниток. Дана археологічна знахідка означає, що наявний визначний прогрес ткацького виробництва XI–XIII ст. на території Київської Русі [1, с. 8].

Вироби тих часів ткалися вручну на саморобному верстаті з льяної, конопляної або вовняної пряжі. Візерунки тканин створювалися у процесі переплетення ниток основи та підткання різнобарвної або однобарвної пряжі, внаслідок чого майстри досягали колірних і фактурних ефектів.

Найбільш розповсюджені на Україні дві основні техніки ткацтва – човникова та перебірна, котрі обумовлювали характер орнаменту. Тканина, виконаним у човниковій техніці, властива поперечно – смугаста композиція орнаменту. Перебірна техніка дає ширші можливості створення складних візерунків на тканинах: поперечні смуги та геометризовані мотиви – ромби, зірки, розетки, стилізовані зображення квітів, птахів.

Велику роль в українському народному побуті відігравали декоративні рушники. Ними не лише прикрашали хати, а й використовували їх у народних обрядах. Залежно від призначення мали різні розміри, орнаментальні мотиви та композиції. Малюнок рушників, загалом зосереджувався на краях, а до центру поступово полегшувався. У народних тканинах присутня логічність розміщення малюнка, тонке відчуття пропорцій і співвідношення орнаментованих частин до вільного поля.

Чітко виражена відмінність в побудові орнаменту, зумовлена різним ужитковим призначенням. Тому деякі мотиви відображаються й на людських оселях, інтер'єрі, килимах, одязі, посуді, керамічних виробах. У давні часи слов'яни знайшли захист від злих духів саме в незвичайних символах, які надалі використовували у оздобленні та декорації. Відомо, що на нашій Батьківщині оберегом від нечистих сил слугував рушник, як справжній охоронець.

Кожній місцевості притаманна оригінальна подача власного витвору мистецтва, а саме відрізнялися орнаментальні мотивами та композиційні, кольорові рішення, ритмічна особливість орнаменту. Ось, ткацтво Лемківщини – галузь традиційно-побутової культури, самобутній вид національної творчості з глибокими історичні коренями і етнічною специфікою. Потреба мешканців у вбранні і тканинах для оздоблення будинків, виробів господарського призначення започаткувало її масове виготовлення в домашніх умовах [3, с. 27].

Один з найвідоміших центрів ткацтва, що уславився виробництвом рушників ще у XV столітті, – місто Кролевець Сумської області. На сьогоднішній день продовжують користуватися успіхом кролевецькі червоно-білі рушники з рельєфно-пластичними узорами, виконані в техніці перебірного ткання. Орнаментальні композиції відзначаються лаконізмом, урочистістю, святковістю та органічним поєднанням орнаментальних елементів з сучасними тематичними мотивами. Серед майстрів Кролевецької фабрики художнього ткацтва відомі Г. Шабельник, Н. Паталах, М. Доценко, художники О. Гавруш, І. Дудар [4, с. 6].

Тож, митці довели власну техніку переплітіння до високого художнього рівня. Поперечносмуриста орнаментация характерна човниковій тканині, оскільки органічно поєднані тло і візерунок, що складається з дрібних і густо розташованих геометричних фігур. Нитка ведеться кількома човниками вздовж ширини тканини. Геометричний орнамент виконується східцями, між нитками основи вводиться дошка, поставлена на ребро. Смути узорів розміщені на кінцях рушника, а вільне поле заткане узорою технікою. Стилізовані мотиви пломеніють зображенням «дерева життя», природних форм, геометричних фігур, восьмикінцевими розетками, з'єднані з релігійною обрядовістю слов'ян.

На Кролевецьчині на лівому березі річки Реть (мікрорайон Подолове), під час археологічних розкопок, знайдено напівземлянку ранньослов'янського часу V–VII ст., в якій знаходилися прясла. Перший двосторонній рушник з витканою датою «1838», виготовлений за старою технікою «під парки», зберігається у Кролевецькому районному краєзнавчому музеї. На льняній основі з природним барвником ниток зображено двоголові орли з опущеними крилами [6; 7].

В архівних документах за 1855 р. наголошено, що ремісники переважно чоловіки. Ймовірна причина – потреба ткацької продукції на загальновідомому осінньому Кролевецькому Ярмарку. За 40 років кількість ткачів зросла у вісім разів. У 1891 р. в місті нараховувалося ткачів-кустарів близько 1200 осіб. Із 623 будинків ткачів 207 мали по одному верстату, а в 416 будинках – від двох до п'яти. Кожен майстер володів оригінальним стилем та своєрідною манерою виконання, найвідоміші автори: Анастасія Іваницька, Петро Бідний, Лаврентій Ринда та син Євтихій, онуки Іван та Василій.

Використовувалося техніка перебору з ремізно-човниковим ткацтвом, пов'язане із введенням багаторемізного ткацького верстата. Художники І. Дудар, О. Гавруш, вивчаючи джерела кролевецької творчості, створюють різноманітні техніки, за допомогою яких є можливість розробити складні технічні завдання. Кролевецькі рушники

набувають ознак тематичного панно, динамічних вертикальних композицій. У нескінченній ланцюжок поєднувалися ромби, квадрати,

Мистецтвознавець Олекса Грищенко, описував кролевецьке ткацтво: «З усієї України, та навіть з Московщини, приїздили на ярмарок 14 вересня – на Чесного Хреста – закуповувати квітчасті рушники. Орнаменти кролевецьких рушників й барвисті плахти, виткані руками наших селянок. У кожній хаті, в околицях міста, було чути рівномірний стукіт верстатів: крізь білі нитки основи, вліво і вправо, швидко бігали човники з різнобарвними нитками піткання. Рушники з білого полотна, один метр завдовжки на сорок сантиметрів завширшки, що прикрашали в наших домах божники, мали на кінцях пишні червоні узорі, що зображували фантастичних райських птахів, вигаданих звірів, людські постаті й стилізовані дерева та рослини» [9, с. 2].

У Кролевецькому повіті Черніговської губернії налічувалося до 1,5 тис. майстрів. На початку XX ст. кролевецькі ткацькі вироби продавали на Всесвітній виставці у Берліні 19 січня 1914 р. У наступному році в Чернігові видана книга з картами губернії, де наголошують, що Кролевець – «праотець ткацтва».

Серед різноманіття виробів: полотна, рушники, покривала, скатертини. Саме плахти відмічені високими нагородами на закордонних виставках у Парижі та Чикаго. Меблі, оббиті українськими плахтами, стіни декоровані кролевецькими рушниками, оздоблювали зал палацу в Тюльрі в Парижі. Також були в колекціях Київського та Чернігівського музеїв, в музеї імператора Олександра III в Петербурзі. У 1936 р. на міжнародній виставці в Парижі кролевецький рушник отримав золоту медаль. Його експонують у Франції, Німеччині, Японії, Австралії, США, Канаді, прикрашає королівські палаци європейських держав [5, с. 2].

На початку XX ст. створюють нові сюжети, загалом жанрові сцени. На сьогоднішній день, творчо удосконалюючи прийоми і зберігаючи національні художні традиції, у місті відновлюють ткацьку фабрику «Художнє ткацтво». Кролевецькі рушники були, є і будуть національним символом, як український духовний гімн.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, можна зробити висновок, що у статті було досліджено історію зародження та художнього ткацтва як різновиду декоративно-прикладного мистецтва та характерні особливості ткацтва. Декоративна трактовка пластичних природних форм, змодельована в композиціях кролевецьких рушників, дає змогу поринути в процес творчої роботи народних майстрів, поєднавши функції педагогічної діяльності пластичних мистецтв, естетичного та морального виховання.

Корінням потужної нації без перебільшення, є перевірені віками цінності, що передаються з покоління в покоління, серед них – унікальні народні промисли. Кролевецький рушник є і оберегом і молитвою, і засобом спілкування з предками. Рушник – унікальне явище української матеріальної та духовної культури, що поєднує в собі декоративність та глибокий символічний зміст. Орнаменти символізують образи добра, гармонії, захисту від зла.

Список літератури:

1. Вертіль О. Пролягли у світ дорогами кралевецькі рушники / О. Вертіль // Сумщина. – 2010. – 8 с.
2. Вертіль О. Біжать узори в глиб століть / О. Вертіль // Уряд кур'єр. – 2009. – 12 с.
3. Гагіна Е. Кралевецькі рушники: красне і біле / Е. Гагіна // Ваш шанс. – 2009. – 27 с.
4. Говійна Л. Збережемо разом національну святиню – Кралецькі рушники / Л. Говійна // Сумський регіон. – 2008. – № 19-20. – 6 с.
5. Кочерженко Є. Втрачаємо кралевецький рушник / Є. Кочерженко // Ярмарок. – 2008. – 2 с.
6. Кобизький І. Роль династії Риндіних у розвитку Кралевецького ткацтва / І. Кобизький // Кралевецький вісник. – 2007. – 7 с.
7. Новый энциклопедический словарь изобразительного искусства в 10 т. / [науч. ред. Власов В.Г.]. – СПб.: Азбука-классика, 2004 – 2009. – 926 с. – Т. 2 (Б–В). – 512 с.
8. Серих Л.В. Кралевецьке візерункове ткацтво : [Електронний ресурс] / Л.В. Серих. – Режим доступу: <http://journal.osnova.com.ua/download/37-19-16135.pdf>.
9. Тягнирядно С. Задля відродження кралевецького рушника / С. Тягнирядно // Кралевецький вісник. – 2005. – 6 серп. – 2 с.

Павлова А.А.

Київський університет імені Бориса Грінченка

**ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ТКАЧЕСТВО КАК РАЗНОВИДНОСТЬ
ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО ИСКУССТВА.
ХАРАКТЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ КРОЛЕВЕЦКОГО ТКАЧЕСТВА**

Аннотация

Рассматривается развитие декоративно-прикладного искусства, особенности в определенных периодах формирования, а именно характерные особенности кралевецького ткачества. В статье анализируется история зарождения и становления художественного ткачества.

Ключевые слова: декоративно-прикладное искусство, художественное ткачество, орнамент, символ, стилизация.

Pavlova A.A.

Kyiv University of Boris Grinchenko

**ARTISTIC WEALTH AS A VARIETY OF DECORATIVE AND APPLIED ART.
CHARACTERISTIC FEATURES OF KROLEVETSKY WEALTH**

Summary

The development decorative and applied art is considered., peculiarities in certain periods of formation, namely, the characteristic features of the Krolevets weaving. The article analyzes the history of the birth and formation of artistic weaving.

Keywords: arts and crafts, artistic weaving, ornament, symbol, stylization.